УДК 745.52(477):37.045.31:7

Олександр Бабенко, *старший викладач кафедри образотворчого мистецтва Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, заслужений майстер народної творчості України*

УКРАЇНСЬКИЙ ГОБЕЛЕН – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Автор статті розглянув історію розвитку українського гобелену як виду декоративно-ужиткового мистецтва, а також показав його роль у формуванні художньо-естетичного середовища.

Ключові слова: *Український гобелен, важливий компонент формування, художньо-естетичне середовище.*

Автор статьи рассмотрел историю развития украинского гобелена как вида декоративно-прикладного искусства, а также показал его роль в формировании художественно-эстетической среды.

Ключевые слова: *Украинский гобелен, важный компонент формирования, художественно-эстетическая среда.*

The author of the article learnt the historical point of the development of an Ukrainian tapestry as a creation of the decorative art and the active component in the forming of the art and esthetic environment.

Key words: *Ukrainian tapestry, active component in the forming, art esthetic environment.*

Актуальність та постановка проблеми. Перше десятиліття XXI-го століття ознаменувало переломний етап у сприйнятті деяких стереотипів і переосмисленні сталих парадигм українського образотворчого і особливо декоративно-ужиткового мистецтва. Колосальний розмах сучасних інформаційно-комунікативних технологій, розширення мультимедійного простору дали можливості митцям і мистецтвознавцям сформувати, узагальнити власний погляд на деякі культурологічні аспекти. Поява в Україні великих центрів авангардного мистецтва, відкриття різноманітних арт-клубів та арт-галерей дали поштовх для стрімкого розвитку творчого процесу в усіх напрямках. Інтер'єри новозбудованих споруд швидко наповнюються творами модернового характеру, створюючи відповідне художньо-естетичне середовище. Особливе призначення в цьому виконує український гобелен, як один з виразних компонентів етнодизайну. Прослідкувати його роль у формуванні внутрішнього ансамблю споруд на протязі всіх етапів свого розвитку є актуальним і корисним у наш час.

Теоретичний аналіз проблеми. Науковим дослідженням даної проблематики займались деякі українські мистецтвознавці. Зокрема, Л.Є. Жоголь у своєму дисертаційному дослідженні "Художнє вирішення тканин для сучасного інтер'єру" та монографії "Тканина в інтер'єрі" показує роль текстильного мистецтва в оздобленні житлових та громадських приміщень. Також, використовуючи свій багатий практичний досвід у ґрунтовних монографіях (1973, 1983, 1986 рр.) та численних статтях, художниця дає рекомендації щодо проблем композиційно-просторового розв'язання творів ужиткового та монументального текстилю, їх функції в архітектурному середовищі [9, 36 – 37].

Львівський науковець Г.Д. Кусько в дисертації дослідила еволюцію розвитку українського гобелена, визначила типологічні групи, виділила кращих представників цього виду декоративного мистецтва. У своїй статті "Гобелен в інтер'єрі" (Образотворче мистецтво. – 1986. – №3) автор приводить яскраві приклади організації предметно-просторових композицій за допомогою гобелена. Ґрунтовно досліджує дану тематику мистецтвознавець З.А. Чегусова. Цілий ряд наукових статей, зокрема до альбому-каталогу "Декоративне мистецтво України кінця XX століття. 200 імен" (К., 2002.), "Декоративне мистецтво України на зламі століть – тенденції розвитку" (К., 2006.), "Буяння щедрого таланту" (Людмила Жоголь Чарівниця художнього текстилю. К., 2007), присвячено характеристиці сучасного українського декоративного мистецтва, а особливо одного з важливих його компонентів – художнього текстилю.

Метою цієї статті є дослідити історичний аспект розвитку українського гобелена в контексті наповнення етнокультурного простору, показати поступову трансформацію традиційного килима в гобелен, виявити характерні особливості, визначити роль цього виду декоративної творчості у формуванні художньо-естетичного середовища.

Виклад основного матеріалу. Кожна нація

© О. Бабенко, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

має свою культуру текстилю і Україна не є винятком. Термін "текстиль" походить від латинського textiles – тканий, textum – тканина. Ткані вироби завжди супроводжували українців у повсякденному житті, формували предметно-просторове середовище.

Килимарство і гобелен мають однакову техніку ткання, лише за композиційним та образним розв'язанням сюжетів існують певні відмінності. Межа цих відмінностей може бути ледь помітною, відчутною лише на рефлекторному, суб'єктивному сприйнятті, особливо в рослинно-орнаментальних композиціях. У сучасному розумінні гобелен – означає тематичний килим, що на асоціативному рівні викликає у глядача певні почуття і переживання.

Цей вид народної творчості має свою особливу магічну, притягальну силу завдяки різним компонентам, зокрема: образно-поетичній наповненості, дивовижній гармонії кольорів, орнаментально-композиційній побудові, знаково-семантичній системі творів.

Стилізований орнамент завжди наповнював український гобелен, виокремлював його, виявляв автентичність і неповторність на тлі інших етнокультурних осередків. Не випадково багато дослідників орнаменту розглядають його, як своєрідний почерк епохи, як елемент стиля, що дає уявлення про ту історичну епоху до якої він належить [7, 27].

На Україні виробництво тематичних килимів було дуже розвиненим XVIII – XIX століттях. На нього великий вплив мали європейські мистецькі стилі, зокрема: класицизм, бароко, рококо, ампір, еклектизм, модерн та ін. Такі твори виготовляли на замовлення знатних вельмож для оздоблення панських палаців. Звідси походить часто вживаний термін "панський килим". Основна його функція – прикрасити внутрішнє архітектурне середовище.

На протязі усього XX-го століття український гобелен не втратив зв'язок з історичними традиціями, з народною художньою творчістю, завдяки чому зберіг свою самобутність. Він розвивався паралельно в матеріально-практичній і в духовно-культурній сфері.

Інтер'єр громадських споруд в кінці 50-х років став настільки функціональним, суворим, геометризованим, що потрібні стали речі, які змогли б індивідуалізувати його, надати йому теплоту, комфорт і затишок. Саме гобеленові і притаманні такі риси. Матеріальність, фактурність, кольорова насиченість текстильних виробів допомагають їм набути сильного акценту в інтер'єрі.

Гобелен поступово виходить за межі прикладного ремесла. Композиції творів наповнюються символіко-метафоричними образами, котрі викликають у глядачів досить широкий спектр асоціацій. Саме той чи інший образ у багатьох випадках диктує авторам форму свого художнього втілення. А вона буває дуже різноманітною.

Бурхливий розвиток гобелену в 60 – 70-ті роки привів до широкого розгалуження цього колись цілісного мистецтва, до появи різних видів декоративного ткацтва за композиційно-просторовими принципами, застосуванням об'ємного прядива та всіляких технік. Усі ці пошуки своїм відважним новаторством, незвичайністю форм, активно збуджуючи уяву глядача, відвернули увагу від традиційного гладкого гобелену.

У межах загальної спрямованості до виразності, змістовної наповненості, образної різноманітності паралельно розвиваються і взаємодіють "натур-стиль" та "дизайн-стиль", посилюється інтерес до стилістичного розмаїття у відтворенні історичного минулого, спостерігається новий підхід до традицій народного мистецтва [10, 141].

У цей період відомий французький художник-картон'єр Жан-Батіст Люрса започатковує у швейцарському місті Лозані Міжнародну бієнале текстилю, що мала на меті збирати найкращі взірці світового гобелену, відслідковувати новітні тенденції, систематизовувати і узагальнювати творчий процес. На превеликий жаль, ця престижна виставка відбувалася лише на протязі двох десятиліть. Широкомасштабний авангардний поступ модернових текстильних технологій та синтетичних, хімічних засобів, взаємопроникнення окремих жанрів і видів декоративної творчості, колосальний арсенал зображальних можливостей матеріалу, урізноманітнення експозиційних прийомів (поява інсталяцій, перфоменсу, кінетичного мистецтва тощо) – все це загалом призвело до втрати головної суті та призначення гобелену. Основні складові компоненти: шерстяне волокно, нитки основи і сама техніка класичного ткацтва були знівельовані, отже не мало сенсу проводити наступні вернісажі. Але свою місію бієнале виконало – дало колосальний поштовх для творчого розвитку художнього текстилю в усіх європейських країнах.

Український гобелен у цей період зазнав теж характерних видозмін. Деякі митці, працюючи в класичній манері, не поривали зв'язків з традиційним народним мистецтвом. Їхні твори пронизані національним, історичним духом з

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

притаманним епічним складом образів, внутрішнім смисловим зануренням, тонкою нюансіровкою декоративної структури. Інші художники віддали перевагу модерністським напрямкам гобеленового мистецтва. Широкі можливості оперувати об'ємними формами розкрили нові шляхи розвитку українського художнього текстилю, дали йому нове життя в інтер'єрі. Композиції не просто оформлялися декоративними плямами, а й формували особливе просторове середовище, насичуючи його зовсім несподіваними ефектами. Спостерігаються захопленість і зацікавленість авторів до органіки природних форм. Поряд з традиційною вовною гобелени насичуються іншими фактурними матеріалами. Поверхні творів стають рельєфними, різні структури волокон і переплетень взаємодіють з простором, доповнюючи і збагачуючи його.

Об'ємно-просторові гобеленові форми набули особливого поширення в Україні у 80 – 90-х роках. Гобелен поступово втрачає свою площинність і стає активним компонентом інтер'єрного середовища. Усе частіше зустрічаємо його у вигляді декоративної перегородки, завіси, підвісної стелі, окремої текстильної скульптурної композиції тощо. Суттєву роль при цьому відіграє колір. Він стає більш активним, контрастним, що підсилює емоційне сприйняття художніх образів.

При створенні гармонійного предметно-просторового середовища, важливою була плодотворна співпраця художника і архітектора. Спільно розв'язувалися глобальні завдання по наповненню декоративними елементами внутрішнього ансамблю архітектурних споруд. За допомогою гобелена організовують окремі зони в інтер'єрах, інколи він виступає доповненням, або потужним акцентом художньо-просторової композиції.

На зламі двох епох XX-го і XXI-го століття в українському декоративно-ужитковому мистецтві відбуваються помітні зміни. Проходить стрімкий процес банкрутства і руйнації художньо-виробничих комбінатів, на які раніше покладалася місія по згуртуванні талановитих художників і архітекторів, що виконували державні замовлення на художньо-естетичне оздоблення громадських споруд. У цей час із великим розмахом будуються комерційні банки, бізнес-центри, різноманітні офісні приміщення, величезні приватні маєтки, інтер'єри яких, звичайно, потребують предметно-художнього наповнення. Власники цих будівель, або їхні менеджери, не маючи відповідної художньої освіти, виступають головними замовниками на твори образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва. При відсутності фахової художньої ради, коли лише фінанси впливають на відбір мистецьких робіт, в інтер'єри багатьох закладів потрапляють творчі вироби низькопробної якості і навіть банального кітчу. Це стосується і гобелену, який все частіше проникає в помешкання заможних людей, стає не тільки окрасою, а завдяки специфічним фактурним можливостям, створює в оселях особливе відчуття комфорту і затишку.

Великого поширення в цей період набуває мистецтво міні-гобелена. На відміну від монументальних композицій, мініатюрні твори не можуть мати ефективного вигляду у великих залах, фойє, холах тощо. Текстильні мініатюри відзначаються своєю демократичністю, легко входять до контакту з інтер'єром житлового будинку.

Особливістю нашої епохи є широка різнобарвність стильових тенденцій гобелену. Різні творчі напрямки і стилі прекрасно співіснують між собою, доповнюючи і збагачуючи загальний спектр пластичних мистецтв. У цій царині помітно відзначається яскравий, індивідуально-виражений, авторський текстиль. Деякі митці звертаються до наших витоків, генетичної пам'яті, відтворюють в орнаментах знаки, символи трипільської культури, скіфсько-сарматської доби, періоду Київської Русі. Через власне світобачення, філософське переосмислення древніх зображень у стилізованій формі до сучасного глядача доноситься глибокий образний зміст декоративних композицій. Слід зазначити, що філософічність творів окремих авторів є дуже ускладненою, майже формалістичною і незрозумілою для пересічної аудиторії. Такі неоавангардні текстильні композиції занадто метафоричні, асоціативні, мають свою стилістичну мову і входять у ранг високопрофесійних мистецтв, але сприймаються вони лише рафінованою, елітною публікою, водночас віддаляючись від простого глядача.

Деякі українські художники у своїй творчості продовжують залишатися на принципах класичного, шпалерного гобелена. Але такі твори, через велику трудомісткість виконання, з'являються все рідше в сучасному архітектурному середовищі. Вони лише помітні в окремих урядових спорудах і створені на державне замовлення за великі кошти. У цих гобеленах домінує зображальне начало, впізнаються стилізовані архітектурні силуети, геральдичні знаки, рослинні, зооморфні та антропоморфні мотиви.

Як відгомін минулої епохи, досить рідко

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

з'являються на художніх вернісажах монументальні килими-гобелени, виконані в дусі кращих українських традицій з характерним авторським компонентом. Нажаль, запити суспільства на такі вироби майже відсутні, отже в сучасних інтер'єрах їх непомітно. Широкі глобалізаційні та інтеграційні процеси, потужний наступ інших, новітніх мистецьких віянь, витіснили цей вид народної творчості на маргінальний рівень.

Але, завдяки особистому ентузіазму окремих авторів та меценатів-сподвижників традиційного декоративно-ужиткового мистецтва, виконуються класичні килими, гобелени, які прикрашають просторові зали і холи в громадських спорудах, а також культурно-освітніх закладах.

Яскравим прикладом такого втілення є створення гобеленової зали Українського центру культури та бізнесу в Афінах. Дванадцять великих творів зі спільними стилістичними ознаками гармонійно об'єднали внутрішній ансамбль інтер'єру, створили його цілісне сприйняття. Водночас кожен гобелен – індивідуально завершена композиція. Діапазон зображальних засобів надзвичайно широкий, завдяки характерним компонентам сучасного гобелена – елементам геральдики, рослинним, анімалістичним, антропоморфним мотивам, архітектурним силуетам найхарактерніших українських споруд. Усе це гармонійно і органічно поєдналось із традиційним килимовим орнаментом. Місток між минулим і сучасним відчувається переконливо.

Зазначену велику серію текстильних творів можна називати килимовими гобеленами або гобеленовими килимами. Напевно такі нині мистецькі віяння сучасності, данина часу, нові запити суспільства [2, 28 – 29].

Інтер'єри українського посольства в Греції у 2007 році теж були оздоблені гобеленами. У кожному приміщенні відчувається свій колорит, характерний настрій. Наприклад, зала для прийому офіційних делегацій, завдяки текстильним творам, має дух урочистості, навіть деякої помпезності. Гобелени в холі, призначеного для відпочинку гостей, створили відчуття затишку, гармонії і комфорту. Головним завданням художника було, за допомогою кольорового і композиційного вирішення творів, зуміти показати спільні ознаки давньогрецького і українського традиційного мистецтва. Орнаментальні мотиви на гобеленах перегукуються з фресками Софії Київської, де в свій час працювали разом древньослов'янські та візантійські майстри.

Ще один характерний приклад участі текстильного мистецтва у формуванні художньо-естетичного середовища – монументальний гобелен у Полтавській універсальній науковій бібліотеці імені І.П. Котляревського виконаний у 2010 році. Цей твір проглядається з різних ракурсів усіх п'яти поверхів, отже виконав головну свою функцію – об'єднав внутрішній простір усього інтер'єру. Водночас він створив потужний акцент для всіх предметно-просторових компонентів. Крім того, цей гобелен має широке художньо-образне наповнення. Назва його – "Світ Котляревського". Автор твору в алегоричній формі, своєрідною, декоративною, гобеленовою мовою промовляє до глядачів. У стилізованій постаті козака-бандуриста втілений образ самого поета-співця, автора знаменитої "Енеїди" та "Наталки-Полтавки". Кожна композиційна деталь уособлює певний філософський зміст. Блакитним вихором злітають у височінь диво-лелеки, що символізують крилаті думки поета, натхненний політ його щирої, творчої фантазії. Очолює пташиний ключ велика лелека-мати, що спрямовує своїх лелеченят у замріяну височінь – небесної крони вселенського Дерева Життя. На ньому, поміж соковитих плодів райських яблук, зображено лелечине гніздо яйцеподібної форми. Це символічне, казкове, наше українське Яйце-Райце. І в цьому неземному Раї помітні два великих білих птаха – уособлення української родини, чоловічого і жіночого начала, любові та злагоди.

Гобелен у силу своєї специфіки належить до декоративного мистецтва і монументального, відповідно, зберігає приналежність функції, хоч остання і зазнала неминучих у наш вік видозмін. Із жанру елітарного, аристократичного в минулому нині він стає більш демократичним мистецтвом, адже він покликаний прикрашати (в силу своєї унікальності) громадський інтер'єр, тобто приміщення, котрі і в будні, і в свята є власністю суспільства, власністю народу [8, 8].

Висновки та перспективи дослідження. Підсумовуючи вищесказане можна стверджувати, що український гобелен в усі часи свого становлення і розвитку активно наповнював етнокультурне середовище. На сучасному етапі цей вид декоративно-ужиткового мистецтва зазнає колосальних впливів інших зарубіжних течій і стилів, що призводить до вихолощення форм, втрати національних ознак.

Відповідним державним структурам, зокрема Міністерству культури і туризму України, бажано брати під свою опіку збереження, розвиток традиційного українського килима і гобелена, як унікального явища народної творчості, що формує

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

обличчя нації та створює художньо-естетичне середовище. Назріла потреба у виданні великих респектабельних альбомів з даної проблематики, де будуть фахово досліджені, систематизовані кращі взірці цього виду мистецтва, показані їх характерні регіональні особливості. Такі видання будуть надзвичайно цікавими і корисними не тільки для українських, а й для міжнародних мистецьких кіл.

Адже невипадково Блакитну залу штаб-квартири Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку прикрашає вже понад сорок років величний килим видатної української майстрині Надії Бабенко, який дивує, вражає, захоплює інші мистецькі світи вишуканістю, довершеністю орнаментальних форм і кольоросполучень, високохудожнім, технічним виконанням.

1. Андріяшко В. Художній текстиль в інтер'єрі громадських будівель і споруд Києва та області (1970 – 1980 рр.) // Збірник КЗНДІЕП – Одеса, 2006.

2. Бабенко О. Зала в Афінах // Народне мистецтво. – 2007. – №1 – 2.

3. Гассанова Н. Текстиль – в дизайн интерьера. – К., Будівельник, 1987.

4. Жоголь Л. Декоративне мистецтво в інтер'єрі житла. – К.; Будівельник, 1973.

5. Кусько Г. Гобелени в інтер'єрі // Образотворче мистецтво. – 1986. – №1.

6. Козлов В. Основы художественного оформления текстильных изделий. – М., Легкая и пищевая промышленность. 1981.

7. Придатко Т. Декоративнее мистецтво воздобленні інтер'єрів.// Народна творчість та етнографія. – 1975. – №6.

8. Савицкая В. Современный советский гобелен. – М.: Советский художник, 1979.

9. Соколова Т. Орнамент – почерк эпохи. – Л., 1972.

10. Студенець Н. Науково-теоретична діяльність випускників кафедри художнього текстилю. – Художній текстиль. Львівська школа. Поллі. – Львів, 1996.

11. Чегусова З. Буяння щедрого таланту (1986 – 2008.) – Людмила Жоголь, Чарівниця художнього текстилю. – К., Либідь. – 2007.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2010

УДК 378.011.31

Світлана Коваленко, *старший викладач кафедри геодезії, картографії та землеустрою Чернігівського державного інституту економіки та управління*

ГРАФІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-БУДІВЕЛЬНИКІВ У ЛОГІЦІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

У статті висвітлені окремі аспекти формування графічної компетентності майбутніх інженерів-будівельників, а також аналіз стану графічної підготовки студентів технічних ВНЗ.

Ключові слова: *графічна діяльність, культура графічної підготовки, графічні здібності, графічна компетентність.*

В статье освещены отдельные аспекты формирования графической компетентности будущих инженеров-строителей, а также анализ состояния графической подготовки студентов технических ВУЗОВ.

Ключевые слова: *графическая деятельность, культура графической подготовки, графические способности, графическая компетентность.*

In the articles lighted up separate aspects of forming of graphic competence of future engineers-builders, and also analysis of the state of graphic preparation of students of technical INSTITUTES of higher.

Key words: *graphic activity, culture of graphic preparation, graphic capabilities, graphic competence.*

Постановка проблеми. У психолого-педагогічній науці існує чимало досліджень, присвячених графічній підготовці у вищій школі, зокрема технічній. Значні зусилля вчених-педагогів спрямовані на визначення ролі і місця графічної діяльності у процесі становлення і розвитку особистості, формування технічного мислення, творчих здібностей тощо; способам формування графічних знань, умінь і навичок з наступним їх використанням у найрізноманітніших галузях науки і техніки. Нині важливого значення надається дослідженню педагогічних умов та чинників, які впливають на успішність процесів формування загальних і спеціальних графічних знань, умінь і навичок, виховання графічної культури, а також – побудові цілісних дидактичних систем формування і розвитку графічної компетентності для тієї чи іншої сфери професійної діяльності.

Нами проведений теоретичний аналіз фундаментальних науково-педагогічних досліджень, які обґрунтовують підходи до розробки професійних освітньо-кваліфікаційних характеристик,

© С. Коваленко, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com